

ЕНЕРГЕТИЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО ЯК ПРОВІДНИК «ЕНЕРГЕТИЧНОГО *ACQUIS*» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДЛЯ СХІДНИХ СУСІДНИХ КРАЇН

Р. ПЕТРОВ

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри галузевих правових наук
(Національний університет
«Києво-Могилянська Академія»),
професор ім. Жана Моне*

Лісабонський договір створив передумови для правової формалізації нових політик Європейського Союзу (далі — ЄС) і значно розширив зовнішній вимір внутрішнього ринку ЄС. Яскравим прикладом цього є нова енергетична політика ЄС. Зовнішні цілі енергетичної політики ЄС досягаються через Енергетичне співтовариство, до якого входять не тільки держави — члени ЄС, але й держави-кандидати, а також треті країни, які не мають шансів набути членство в ЄС. Енергетичне співтовариство — чудовий приклад так званої «інтеграції без набуття членства», що дає третім країнам можливість закріпитись на внутрішньому ринку ЄС та поширювати секторальне *acquis* ЄС за його межами. Стаття присвячена проблемам, які виникають у процесі європеїзації, що відбувається в східних країнах — сусідах ЄС шляхом застосування «енергетичного *acquis*» ЄС.

У зв'язку з набранням чинності Лісабонським договором (Договір про Європейський Союз, далі — ДЄС) 1 грудня 2009 р. значно зросла роль ЄС як світового актора, який поширює власні демократичні, економічні та правові цінності поза своїми кордонами. Цей процес переслідує дві мети. З одного боку, він має на меті посилити роль ЄС в якості суб'єкта міжнародних відносин у всьому світі. З другого боку, мета полягає у забезпеченні дружніх відносин ЄС із сусідніми державами.

Цей процес викликав жваве зацікавлення та привернув увагу багатьох фахівців та науковців. Сучасні наукові дослідження цього питання зосереджені на політичних та правових аспектах зростаючих можливостей міжнародної інтеграції ЄС, що сприяє поширенню демократії та економічних цінностей ЄС на треті країни, європеїзації інституційних та правових культур та формуванню

© Р. Петров, 2012

європейського правового простору [1; 2; 3]. Ці процеси відбуваються в рамках секторального багатостороннього співробітництва та диференційованої інтеграції в ЄС. Секторальна багатостороння співпраця передбачає окрім традиційного наближення законодавства, наприклад, шляхом добровільного застосування третьою країною *acquis* ЄС у певній сфері, також тісніше співробітництво між ЄС та третіми країнами. Зазвичай секторальне багатостороннє співробітництво відбувається шляхом укладення секторальних двосторонніх угод між ЄС та третіми країнами, наприклад, Угода про Європейський економічний простір (далі — ЄЕП) та двосторонні угоди між ЄС та Швейцарією. Не існує єдиної думки стосовно того, чим керуються треті країни, добровільно підтримуючи багатосторонню інтеграцію з ЄС [4]. Проте можна говорити про очевидний позитивний вплив багатосторонньої співпраці на процеси розвитку демократії в країнах Центральної і Східної Європи [5]. Однак, ці процеси не можна вважати винятковими, вони є доповнюючими. Можна говорити про те, що формування Європейського правового простору неможливе без успішної європеїзації третіх країн [6; 7]. Одним із засобів для успішної європеїзації третіх країн є поступове надання їм доступу до внутрішнього ринку ЄС і, як наслідок, адаптації «секторального *acquis*» ЄС [8].

Одним із прикладів європеїзації є приєднання третіх країн до Енергетичного співтовариства (далі — ЕнС). Вступивши в ЕнС, треті країни беруть на себе зобов'язання запроваджувати та ефективно застосовувати «секторальне *acquis*» ЄС без набуття повноправного членства в ЄС [9].

Стаття не охоплює всі аспекти багатовимірної та складної явища європеїзації, а має на меті розглянути тільки один із них — процес європеїзації східних країн — сусідів ЄС через їх участь у ЕнС та застосування його правил та стандартів. Тільки визнання ролі ЄС як світового актора та провідника європеїзації за межами своїх кордонів не дає уявлення про використання цього статусу та взаємозв'язок з іншими більш конкретними питаннями. Одним із таких питань є визнання «секторального *acquis*» ЄС третіми країнами, які зазнають глобального впливу з боку ЄС. Іншими словами, потрібно звернути увагу на практичні аспекти застосування права ЄС за межами його кордонів. Основний акцент у такому дослідженні потрібно зробити на взаємозв'язку між зовнішньою політикою ЄС та практичним застосуванням «енергетичного *acquis*» ЄС третіми країнами, які не приєднуються до ЄС в найближчій перспективі — країнами Східного партнерства. Для вивчення цієї проблеми потрібно розглянути декілька основних питань. По-перше, яким чином ЄС використовує свою енергетичну політику для забезпечення її екстериторіальної дії? По-друге, який обсяг «енергетичного *acquis*» запроваджується в рамках ЕнС? По-третє, чи повною мірою застосовується «енергетичне *acquis*» у правопорядках третіх країн? По-четверте, які висновки можна було та потрібно було зробити, досліджуючи питання запровадження різних видів «секторального *acquis*» у правових системах третіх країн?

Зовнішній вимір енергетичної політики ЄС. У Лісабонському договорі підкреслено важливість енергетичного сектору серед інших політик ЄС шляхом запровадження нових правових засад регулювання та встановлення головних цілей

енергетичної політики ЄС, які полягають у гарантуванні безпеки постачання, забезпеченні конкуренції та стабільності¹ [10; 11]. Вказані цілі надалі були розширені у Європейській стратегії 2020², яка закріплює амбіційні прагнення ЄС стати сильною, стабільною і самодостатньою економікою до 2020 р. Закріплення мети забезпечення функціонування стабільної економіки передбачає, що ЄС побудує більш конкурентоздатну економіку з низьким рівнем викидів вуглецю, ефективним та раціональним використанням ресурсів, забезпеченням захисту навколишнього середовища, та запровадженням нових «зелених» технологій та виробництв. Цілі в сфері енергетики, закріплені в Європейській стратегії 2020, згодом були викладені в Енергетичній стратегії ЄС «Енергія 2020: стратегія заради конкурентоздатної, стабільної та безпечної енергії» [12]. Європейська стратегія 2020 закликає ЄС та його держави-члени встановити «за мету утвердження стратегії заради стійкого, стабільного та всеохоплюючого зростання для підтримання міцної, різноманітної та конкурентної виробничої бази» та визначає п'ять основних пріоритетів: 1) досягнення енергетичної ефективності в Європі (економія до 20% енергії до 2020 р.); 2) формування пан'європейського ринку енергоносіїв (відхід від неконкурентних заходів у енергетичному секторі та встановлення за мету використання 20 % відновлюваних джерел енергії до 2020 р.); 3) підтримання споживачів та гарантування найвищої енергетичної безпеки та надійності (безпечніша енергія для споживачів); 4) утвердження переваги ЄС у сфері енерготехнологій та інновацій (конкурентоспроможність енерготехнологій ЄС детально охарактеризована в Енергетичній карті ЄС 2050) і 5) посилення зовнішнього виміру ринку енергоносіїв ЄС (нові джерела та шляхи постачання енергоносіїв для ЄС до 2020 р., інтеграція ринків енергоносіїв та регулювання умов співпраці з сусідами ЄС).

Зовнішній вимір енергетичної політики ЄС детально викладений у Повідомленні Європейської комісії «Енергетична політика ЄС: співробітництво з партнерами за межами ЄС» (далі — Повідомлення) і Висновках Ради ЄС стосовно посилення зовнішнього виміру енергетичної політики ЄС від 24 листопада 2011 р. (далі — Висновки Ради). Повідомлення закликає ЄС та держави-члени сформувати інтегрований ринок енергоресурсів з усіма сусідніми країнами, заснований на нормативній схожості, за прикладом ЕнС. У Повідомленні закріплено що: «Нормативна база ЕнС повинна бути значно розширена та поєднуватись із більш ефективним запровадженням та застосуванням, а також зі сприянням реформуванню ринків [сусідніх країн]». Формування зон вільної торгівлі між ЄС та третіми країнами тісно пов'язане з членством останніх у ЕнС та їх здатністю запроваджувати відповідні положення енергетичного *acquis* ЄС. У Висновках Ради підкреслено, що: «Нормативна співпраця та зближення з нашими сусідами відіграє ключову роль у формуванні широкого ринку енергоносіїв. Така нормативна співпраця повинна враховувати різноманіття сусідніх держав ЄС та їхні власні цілі в енергетичній сфері». Одним із пріоритетів, виділених у Висновках Ради, є «заохочення повного та своєчасного включення та запровадження *acquis*,

¹ Стаття 194 ДФЄС.

² Ухвалена Європейською радою 17 червня 2010 р.

а також усунення технічних бар'єрів, що має на меті створення ринку енергоносіїв у рамках Енергетичного співтовариства».

Таким чином, вказані документи розглядають ЕнС основною опорою зовнішнього виміру енергетичної політики ЄС. З правової точки зору ЕнС — унікальне утворення, яке формує квазінаціональну правову систему, яка ґрунтується на Європейському економічному просторі та певних подібних ознаках договірних держав. Співпраця в рамках ЕнС дає унікальну можливість запровадити та застосувати секторальне *acquis* ЄС в межах правових систем третіх країн. Договір про заснування Енергетичного співтовариства (далі — ДЕНС) був підписаний в Афінах (Греція) 25 жовтня 2005 р. та набрав чинності 1 липня 2006 р. Первинною метою ЕнС було формування спільної нормативної бази між ЕнС і третіми країнами-учасницями та просування «енергетичного *acquis*» ЄС (стосовно електрики, природного газу та паливних матеріалів) за межами ЄС. Відповідне *acquis* ЄС, яке запроваджувалось договірними сторонами, також стосувалось певних елементів *acquis* ЄС у сфері захисту навколишнього середовища та конкуренції.

До ЕнС входять держави — члени ЄС (згідно з ДЕНС будь-яка держава — член ЄС може бути представлена в органах ЕнС [Раді міністрів, Постійно діючій групі високого рівня та Раді регуляторних органів]; нині тільки 17 держав — членів ЄС скористались такою можливістю)¹ і дев'ять третіх країн (Албанія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Македонія, Чорногорія, Сербія, Молдова, Україна та Тимчасова адміністративна місія Організації Об'єднаних Націй у Косово). Більшість цих країн є або країнами — кандидатами на членство в ЄС (Хорватія, Македонія, Чорногорія і Сербія), або потенційними кандидатами на набуття членства в ЄС (Албанія та Боснія і Герцеговина). Україна і Молдова є учасницями Європейської політики сусідства (далі — ЄПС) та Східного партнерства (далі — СхП)². Ці країни прагнуть встановити тісніші політичні та економічні відносини з ЄС шляхом укладення угод про асоціацію та формування зон вільної торгівлі. Також існує група країн-спостерігачів (Вірменія, Грузія, Норвегія та Туреччина), які мають право бути присутніми на засіданнях органів ЕнС без права брати участь в обговоренні та голосуванні. Тоді як Туреччина вже давно є країною — кандидатом на набуття членства в ЄС, Вірменія і Грузія є учасницями ЄПС та СхП. Таким чином, нині ЕнС — єдина регіональна організація, яка об'єднує країни, які є повноправними членами ЄС, кандидатами на набуття членства, країнами, з якими укладені угоди про асоціацію, та сусідніми країнами.

¹ Австрія, Болгарія, Кіпр, Чеська Республіка, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Італія, Румунія, Словенія, Словаччина, Польща, Нідерланди і Сполучене Королівство.

² Європейська політика сусідства встановлює особливі відносини між ЄС і сусідніми країнами, які ґрунтуються на спільних обов'язках запровадити спільні європейські цінності (принципи демократії та дотримання прав людини, верховенства права, належного управління, ринкової економіки та стійкого розвитку). Цілями ЄПС є політична асоціація та поглиблена економічна інтеграція; підвищення ефективності відносин та їх більша спрямованість на користь населення, доступ до внутрішнього ринку ЄС. Проте досягнення вказаних цілей залежить від масштабів запровадження європейських спільних цінностей у східних сусідніх країнах. Нині учасницями ЄПС є 16 найближчих географічно та «політично» країн — сусідів ЄС: Алжир, Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Єгипет, Грузія, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Молдова, Мароко, Окупована палестинська територія, Сирія, Туніс і Україна. Східне партнерство ґрунтується на ЄПС. Започатковане у травні 2009 р. на саміті у Празі, СхП формує потрібні умови для прискорення політичної асоціації та подальшої економічної інтеграції між ЄС та Азербайджаном, Білоруссю, Вірменією, Грузією, Молдовою та Україною.

Інституційна структура ЕнС сформована з Ради міністрів, Постійно діючої групи високого рівня, Ради регуляторних органів і Секретаріату. Вона нагадує інституційну структуру ЄЕП, але, на жаль, у значно меншому масштабі. Головний орган із прийняття рішень та судовий орган ЕнС — Рада міністрів, яка формується з представників договірних сторін. Рада міністрів здійснює заходи, проводить загальну політику та ухвалює процесуальні акти. Постійно діюча група високого рівня (далі — ПДГВР) допомагає Раді міністрів в її роботі (готує доповіді, здійснює заходи, схвалені Радою міністрів, запроваджує діюче *acquis* ЄС, надає рекомендації з прийняття нового *acquis* ЄС). Рада регуляторних органів надає рекомендації Раді міністрів та ПДГВР щодо застосування статутних, технічних і регуляторних правил та у випадку виникнення спорів між регуляторними органами. Секретаріат забезпечує адміністративну підтримку Раді міністрів і ПДГВР, має повноваження у сфері контролю запровадження енергетичного *acquis* ЄС та подає доповіді стосовно результатів такого запровадження Раді міністрів.

Механізм вирішення спорів у рамках ЕнС¹ чимось нагадує процедуру усунення порушень, яка існує в ЄС. Проте вона не передбачає заснування постійно діючого суду, який існує в ЄЕП. Згідно з ДЕНС будь-яка «зацікавлена» сторона, Рада регуляторних органів або Секретаріат (за скаргою договірної/зацікавленої сторони або за власною ініціативою) може порушити справу про недотримання державою — членом ЕнС «енергетичного *acquis*» ЄС в Раді міністрів. У випадку виявлення порушення Рада міністрів може ухвалити зобов'язуюче рішення або, в крайньому випадку, (у разі серйозних і тривалих порушень) може обмежити певні права сторони ДЕНС.

У Повідомленні Європейської комісії «Енергетична політика ЄС: співпраця з партнерами поза нашими кордонами» чітко вказано, що «підписання Договору про Енергетичне співтовариство — відправна точка для більшості країн — сусідів ЄС для участі в європейській енергетичній системі» і передумова укладення Угоди про вільну торгівлю з ЄС. Таким чином, подальше зближення третіх країн з ЄС і глибша інтеграція у внутрішній ринок ЄС залежить від успішного нормативного зближення з «секторальним *acquis*» ЄС. З цією метою ЄС закликає більшість сусідніх країн приєднатись до ЕнС або заохочує інші країни брати участь у діяльності ЕнС в якості спостерігачів². Приєднання до ЕнС передбачає поступову інтеграцію енергетичного сектору третіх країн до ринку енергоносіїв ЄС, виконання зобов'язань, які впливають із членства в ЕнС, і, як наслідок, запровадження та імплементацію «енергетичного *acquis*» ЄС в рамках правових систем третіх країн.

Межі запровадження «енергетичного *acquis*» ЄС в рамках ЕнС. Східні сусідні країни — ключові партнери ЄС у сфері енергетики. Наприклад, транзитні мережі України забезпечують приблизно 20 % постачання газу в ЄС і, таким чином, відіграють важливу роль у гарантуванні енергетичної безпеки ЄС. Азербайджан відіграє основну роль як альтернативний постачальник енергоресурсів Каспій-

¹ Статті 90–93 ДЕНС.

² Нині тільки дві східні сусідні країни ЄС набули повноправного членства в ЕнС (Молдова (з 2010 р.) і Україна (з 2011 р.)). Вірменія (з 2011 р.) і Грузія (з 2007 р.) мають статус спостерігача.

ського регіону в ЄС. Вірменія і Грузія забезпечують транзит нафти та газу Каспійського басейну в ЄС. Останнім часом Вірменія та Грузія відчувають політичну та економічну залежність від свого «великого сусіда» через зростання залежності імпорту енергоносіїв із Росії. Таким чином, підвищення енергетичної безпеки шляхом подальшого реформування енергетичного сектору, реформування нормативної бази, а також підвищення енергоефективності та застосування відновлюваних джерел енергії сприятиме отриманню енергетичної незалежності цими країнами.

Як зазначено у Повідомленні, основним у співпраці в сфері енергетики між ЄС та східними сусідніми країнами є участь останніх в ЕнС¹.

Молдова першою серед східних сусідніх країн приєдналась до ЕнС. Переговори стосовно її приєднання закінчились 29 квітня 2009 р., і країна вступила до ЕнС 17 березня 2010 р.² Тривалі переговори стосовно приєднання України до ЄС завершилися 7 жовтня 2009 р. Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного співтовариства (далі — Протокол про приєднання) було підписано 24 вересня 2010 р. і згодом ратифіковано Парламентом (Верховною Радою) України 15 грудня 2010 р. [13; 14]. Таким чином, станом на 2012 р. Молдова та Україна стали повноправними членами ЕнС, що передбачає, що на ці східні сусідні країни покладається зобов'язання запровадити «енергетичне *acquis*» ЄС у сферах використання газу, електроенергії, атомної енергії, нафти та енергії з відновлюваних джерел. На східні сусідні країни, які мають статус спостерігача (Грузія та Вірменія), покладаються менші зобов'язання стосовно забезпечення нормативного зближення з «енергетичним *acquis*» ЄС.

Межі запровадження «енергетичного *acquis*» ЄС та застосування «енергетичного *acquis*» ЄС через східні сусідні країни. Протоколи про приєднання покладають зобов'язання на Молдову та Україну запровадити визначений обсяг «енергетичного *acquis*» ЄС в чотири етапи для Молдови³ та п'ять етапів для України⁴. Більше того,

¹ Енергетичне співтовариство — міжнародна організація, створена ЄС та третіми країнами з метою розширення ринку енергоносіїв ЄС поза межами кордонів ЄС. Договір про заснування Енергетичного співтовариства був підписаний у Афінах (Греція) 25 жовтня та набрав чинності 1 липня 2006 р.

² Парламент Молдови ратифікував Протокол про приєднання 31 березня 2010 р.

³ 1) Директива 2003/55/ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього ринку природного газу, яка скасовує Директиву 98/30/ЄС; Директива 2003/54/ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії, яка скасовує Директиву 96/92/ЄС (повинні бути імплементовані до 31 грудня 2009 р.); 2) Регламент 1775/2005 про умови доступу до системи транспортування природного газу; Директива 2004/67/ЄС щодо заходів із забезпечення постачання природного газу; Регламент 1228/2003 про умови доступу до мережі для транскордонних обмінів електроенергією; Директива 2005/89/ЄС про заходи, які забезпечують безперебійне постачання електроенергії та капіталовкладення в інфраструктуру; Директива 79/409/ЄС, ст. 4 (2) про збереження диких видів птахів; План впровадження Директиви 2001/77/ЄС про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлюваних енергоджерел, на внутрішньому ринку електричної енергії; План впровадження Директиви 2003/30/ЄС стосовно сприяння використанню біопалива та інших відновлюваних енергоносіїв на транспорті впроваджують визначення для різних типів відновлюваних джерел енергії (повинні бути імплементовані до 31 грудня 2010 р.); 3) Директива 1999/32/ЄС щодо зменшення вмісту сірки в деяких видах рідкого палива (має бути імплементована до 31 грудня 2014 р.); 4) Директива 2001/80/ЄС про обмеження викидів деяких забруднюючих повітря речовин від великих установок спалювання (має бути імплементована до 31 грудня 2017 р.).

⁴ 1) План впровадження Директиви 2001/77/ЄС про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлюваних енергоджерел, на внутрішньому ринку електричної енергії; План впровадження

Україна взяла на себе зобов'язання: 1) дотримуватись принципів «конкурентного *acquis*» ЄС¹; 2) дотримуватись загальноприйнятих в ЄС стандартів стосовно експлуатації систем енергомереж²; 3) ухвалити «положення стосовно безпеки постачання, що включає в себе забезпечення різноманітності джерел постачання, технологічну безпеку і вказання походження імпортованого палива»³.

Однак, зобов'язання східних сусідніх країн згідно з ДЕНС не обмежуються виключно вчасним запровадженням існуючого «енергетичного *acquis*» ЄС в їх правовій системі, що передбачається на момент підписання Протоколу про приєднання. Договір про заснування Енергетичного співтовариства надає унікальну, виняткову можливість східним сусіднім країнам запроваджувати в їх правових системах «існуюче *acquis*» ЄС та «функціональне *acquis*» ЄС. Потрібно коротко розглянути різні типи «енергетичного *acquis*» ЄС, які запроваджуються Молдовою та Україною.

Застосування основних принципів права ЄС східними сусідніми країнами. Договір про заснування Енергетичного співтовариства покладає на договірні сторони зобов'язання підтримувати співпрацю та запобігати дискримінації. Згідно зі ст. 6 ДЕНС «Сторони вживатимуть усіх потрібних заходів — чи то загальних, чи то конкретних — для забезпечення виконання зобов'язань, які виникають із цього Договору. Сторони сприятимуть досягненню цілей Енергетичного співтовариства. Сторони утримуватимуться від будь-яких заходів, які можуть зашкодити досягненню цілей цього Договору». Це положення ідентичне положенню, закріпленому в ст. 4 (3) Договору про ЄС (далі — ДЄС) стосовно принципу добросовісної співпраці, який Суд Європейського Союзу (далі — Суд ЄС) визнав основним принципом права ЄС [15; 16]. Згідно з цим принципом добросовісна співпраця передбачає, що держава — член ЄС повинна вживати всіх потрібних

Директиви 2003/30/ЄС стосовно сприяння використанню біопалива та інших відновлюваних енергоносіїв на транспорті впроваджують визначення для різних типів відновлюваних джерел енергії (повинні бути імплементовані до 1 липня 2011 р.); 2) Директива 2003/55/ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього ринку природного газу, яка скасовує Директиву 98/30/ЄС; Регламент 1775/2005 про умови доступу до системи транспортування природного газу; Директива 2004/67/ЄС щодо заходів із забезпечення постачання природного газу; Директива 2003/54/ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії, яка скасовує Директиву 96/92/ЄС; Регламент 1228/2003 про умови доступу до мережі для транскордонних обмінів електроенергією; Рішення Комісії 2006/770/ЄС що вносить зміни до Додатка до Регламенту № 1228/2003 стосовно умов доступу до мережі транскордонної передачі електроенергії; Директива 2005/89/ЄС стосовно заходів для забезпечення безпеки інвестування до системи електропостачання та інфраструктури; Директива 1999/32/ЄС щодо зменшення вмісту сірки в деяких видах рідкого палива (мають бути імплементовані до 1 січня 2012 р.); 3) Директива 85/337/ЄС стосовно оцінки впливу певних державних та приватних проєктів на навколишнє середовище з поправками, внесеними Директивою 97/11/ЄС та Директивою 2003/35/ЄС (має бути імплементована 1 січня 2013 р.); 4) Директива 79/409/ЄС, ст. 4 (2) про збереження диких видів птахів (має бути імплементована до 1 січня 2015 р.); 5) Директива 2001/80/ЄС про обмеження викидів деяких забруднюючих повітря речовин від великих установок спалювання. З 1 січня 2012 р. Директиви 2003/54/ЄС і 2003/55/ЄС повинні стосуватись споживачів, які не є власниками будинків, а з 1 січня 2015 р. — всіх споживачів на території України. Більше того, ст. 15 ДЕНС, яка вказує, що «будівництво та експлуатація нових електростанцій повинні відповідати нормативно-правовій базі ЄС з екології», буде застосовуватись стосовно України з 1 лютого 2013 р., і має бути імплементована до 1 січня 2018 р.

¹ Стаття 19 ДЕНС, статті 101, 102, 106, 107 ДФЄС.

² Стаття 22 ДЕНС.

³ Стаття 29 ДЕНС.

заходів для забезпечення виконання зобов'язань, що впливають з установчих договорів ЄС та актів, які приймаються інститутами ЄС.

Принцип недискримінації, закріплений у ст. 7 ДЕНС, забороняє «будь-яку дискримінацію» у відносинах між сторонами. Це положення подібне до ст. 3 (3) ДЕС і ст. 10 Договору про функціонування ЄС (далі — ДФЕС), які забороняють будь-яку дискримінацію за ознакою національності, статі, раси, етнічного походження, релігії або переконань, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації в ЄС [17]. Це не означає, що сфера дії принципів добросовісної співпраці та недискримінації ідентична сфері дії цих принципів, закріплених в установчих договорах ЄС. Чітке пояснення сфери дії цих принципів досі не надано інститутами та органами з вирішення спорів ЕнС. Проте можна вважати, що тлумачення і застосування основних принципів правопорядку ЕнС відбуватиметься одночасно із застосуванням основоположних принципів ЄС в рамках ЄЕП та секторальної співпраці ЄС — Швейцарія [18; 19].

Зобов'язання східних сусідніх країн дотримуватись «динамічного енергетичного *acquis*» ЄС. «*Acquis*» ЄС відображає динамічну або *sui generis* природу правопорядку ЄС. З огляду на це, динамічний характер правопорядку ЄС пояснює його постійні зміни під впливом різноманітних внутрішніх та зовнішніх факторів, таких як потреба тіснішої економічної співпраці в рамках ЄС та підвищення безпеки та економічної стабільності на кордонах ЄС. Динамічний характер правопорядку ЄС ґрунтується на прийнятих спільних правилах, практиці та цінностях, які об'єднані у комплексне поняття «*acquis communautaire*». Подібний підхід може застосовуватись до визначення динамічного характеру «секторального *acquis*» ЄС.

Договір про заснування Енергетичного співтовариства покладає імперативні та м'які зобов'язання на ЕнС та договірні сторони забезпечити запровадження і застосування «енергетичного *acquis*» ЄС. Договір про заснування Енергетичного співтовариства встановлює два типи «енергетичного *acquis*» ЄС. Перший тип — це так зване «енергетичне *acquis*» ЄС «до підписання», яке було визначено в тексті ДЕНС та його додатках під час його підписання. Другий тип — це «динамічне енергетичне *acquis*» ЄС, яке сформувалося після набрання чинності ДЕНС. З огляду на сказане, ст. 5 ДЕНС передбачає, що ЕнС «дотримуватиметься нормативно-правової бази Європейського співтовариства, описаної в розділі II (секторальне *acquis*), що враховує як інституційну структуру цього Договору, так і конкретні умови кожної з Договірних Сторін з урахуванням необхідності забезпечення високого рівня захисту інвестицій та їхнього найоптимальнішого залучення». У цьому випадку передбачається, що зобов'язання дотримуватись у своєму правопорядку «енергетичного *acquis*» ЄС, сформованого до підписання, покладається не тільки на спільні інститути ЕнС, але також на договірні сторони ЕнС (з урахуванням того, що спільні інститути ЕнС приймають юридично обов'язкові рішення відповідно до ст. 89 ДЕНС). Проте це зобов'язання поєднується зі значною свободою дій, яке дозволяє запровадження «енергетичного *acquis*» ЄС, сформованого до підписання ДЕНС, «беручи до уваги як інституційну структуру цього Договору, так і конкретну ситуацію кожної Договірної

Сторони»¹. Це означає, що виконання зобов'язань стосовно запровадження та застосування «енергетичного *acquis*» ЄС, яке сформувалося до підписання ДЕНС, може бути затримано (переглянуто, відкладено або відстрочено) з огляду на міжінституційні домовленості в рамках ЕнС або політичні чи економічні проблеми договірних сторін ЕнС.

Зважаючи на сказане, глава VII ЕнС «Прийняття нормативно-правової бази Європейського співтовариства й унесення змін» встановлює право, а не зобов'язання ЕнС дотримуватись «динамічного енергетичного *acquis*» ЄС: «Енергетичне співтовариство може здійснювати заходи з втілення поправок до нормативно-правової бази Європейського співтовариства, описаної в цьому розділі, відповідно до змін у законодавстві Європейського співтовариства»². Для досягнення цієї мети Постійно діюча група високого рівня «обговорює розробку нормативно-правової бази Європейського співтовариства, описану в розділі II, на підставі доповіді, яку регулярно надсилає Європейська комісія»³. Більше того, інститути ЕнС «тлумачать будь-який термін чи інше поняття, використані в цьому Договорі як такі, що походять із законодавства Європейського співтовариства відповідно до судової практики Суду ЄС чи Суду першої інстанції європейських співтовариств. Якщо з деяких питань тлумачення цих судів не існує, то Рада міністрів може надати вказівки стосовно тлумачення цього Договору. Рада міністрів може доручити це завдання Постійно діючій групі високого рівня. Такі вказівки не впливають на будь-яке тлумачення нормативно-правової бази Європейського співтовариства Судом ЄС чи Судом першої інстанції на більш пізньому етапі»⁴.

М'який характер зобов'язань ЕнС стосовно дотримання «динамічного енергетичного *acquis*» ЄС не применшує їх важливості для правопорядку ЕнС. Дійсно, положення ДЕНС стосовно ухвалення «динамічного енергетичного *acquis*» ЄС не мають того зобов'язуючого впливу, як відповідні положення в рамках ЄЕП [20]. Проте положення ДЕНС стосовно ухвалення «динамічного енергетичного *acquis*» ЄС мають вищу юридичну силу, ніж, наприклад, відповідні положення двосторонніх угод між ЄС та Швейцарією. Незважаючи на відсутність будь-яких правових вимог та зобов'язань у секторальних угодах між ЄС і Швейцарією, Швейцарія досягла вражаючих результатів в адаптації «динамічного *acquis*» ЄС у сферах двосторонньої секторальної співпраці [21; 22]. Таким чином, загальні цілі ДЕНС (наприклад, «створити спільний ринок природного газу та електроенергії Сторін, стабільну нормативну базу і єдиний нормативний простір») і той факт, що більшість договірних сторін ЕнС вже запровадили «динамічне енергетичне *acquis*» ЄС, має велике значення для ЕнС у вчасному та ефективному запровадженні та застосуванні «динамічного енергетичного *acquis*» ЄС у межах його правопорядку та правопорядку договірних сторін.

¹ Стаття 24 ДЕНС.

² Стаття 25 ДЕНС.

³ Стаття 53 (f) ДЕНС.

⁴ Стаття 94 ДЕНС.

Згідно з принципом добросовісної співпраці, закріпленим у ст. 6 ДЕНС, договірні сторони ДЕНС зобов'язані дотримуватись «динамічного енергетичного *acquis*» ЄС, закріпленого в рішеннях та керівних принципах спільних інститутів ЕНС, а також їх тлумачення органами вирішення спорів ЕНС¹. Іншими словами, якщо спільні інститути ЕНС ухвалюють обов'язкові рішення, спрямовані на запровадження «динамічного енергетичного *acquis*» ЄС, то на договірні сторони ЕНС покладається юридичне зобов'язання діяти відповідним чином або у протилежному випадку — нести відповідальність². Одним із прикладів необхідності запровадження «динамічного енергетичного *acquis*» ЄС є так званий «Третій пакет» «енергетичного *acquis*» ЄС³. Ухвалення нового законодавчого пакета у сфері енергетики ЄС у 2009 р. вимагає прийняття відповідних заходів інститутами ЕНС. 24 вересня 2009 року Рада міністрів ухвалила Рекомендацію 2010/02/МС-ЕНС, яка передбачає добровільне запровадження «Третього пакету» договірними сторонами ЕНС. Юридично обов'язкове Рішення стосовно імплементації «Третього пакету» «енергетичного *acquis*» ЄС було ухвалене 6 жовтня 2011р., і, таким чином, на договірні сторони ЕНС, включаючи Молдову і Україну, було покладено зобов'язання запровадити і застосовувати «Третій пакет» «енергетичного *acquis*» ЄС у їх національних правопорядках⁴.

Зобов'язання східних сусідніх країн дотримуватись рішень інститутів та органів з вирішення спорів ЕНС. Інститутам ЕНС надано засоби для забезпечення поширення «енергетичного *acquis*» ЄС на правові системи договірних сторін. Наприклад, Молдова і Україна несуть зобов'язання згідно з юридично обов'язковими рішеннями та необов'язковими рекомендаціями інститутів ЕНС і мають робити все можливе для забезпечення їх ефективного застосування⁵. Юридично обов'язкові рішення інститутів ЕНС мають бути імplementовані протягом визначеного періоду, інакше Рада міністрів може визнати існування серйозних і тривалих порушень зобов'язань сторони та позбавити певних прав таку сторону, включаючи призупинення права голосувати та позбавлення права брати участь у зустрічах або механізмах, передбачених у ДЕНС⁶.

Процедура вирішення спорів в ЕНС нагадує процедуру, передбачену в ЄС. Згідно зі статтями 90–93 ДЕНС Секретаріат або Рада регуляторних органів може порушити справу про недотримання в Раді міністрів. Навіть приватні особи можуть звертатись у Секретаріат зі скаргами про недотримання зобов'язань договірними сторонами. Рада міністрів розглядає справу і може припинити право голосувати, заборонити винній стороні брати участь у зустрічах. Рада міністрів

¹ Стаття 89 ДЕНС.

² Статті 89-93 ДЕНС.

³ Цей законодавчий пакет був ухвалений ЄС у 2009 р. Він передбачає подальшу лібералізацію внутрішнього ринку газу та електроенергії ЄС та замінює Директиву 2003/54/ЄС і Регламент 1228/2003 новими Директивою 2009/73/ЄС і Регламентами 715/2009 і 713/2009.

⁴ Стаття 89 ДЕНС.

⁵ Стаття 76 ДЕНС.

⁶ Стаття 89 ДЕНС.

формує дорадчий комітет у складі трьох юристів, на яких покладаються функції, подібні до повноважень генеральних адвокатів у Суді ЄС (робити висновки стосовно справи про невиконання зобов'язань). Згідно з ДЕНС «органи з вирішення спорів встановлюють способи усунення основних перешкод для повної імплементації *acquis* та для активного сприяння виникненню конкуруючих ринків, які ґрунтуються на застосуванні гармонізованих норм», а «існування дієвого механізму вирішення спорів становить важливий елемент правової визначеності, потрібний для залучення інвестицій в Договірні Сторони Енергетичного співтовариства».

Запровадження процедури вирішення спорів ЕнС, особливо закріплення права приватних осіб звертатись зі скаргами до інститутів ЕнС стосовно невиконання договірними сторонами взятих на себе зобов'язань, створює деякі ускладнення для правових систем Молдови та України. По-перше, Секретаріат ЕнС може ініціювати процедуру розгляду питань стосовно невиконання сторонами своїх зобов'язань згідно з ДЕНС. По-друге, судова система Молдови та України стикнеться з потребою не тільки застосовувати відповідне «динамічне енергетичне *acquis*» ЄС, а й з потребою забезпечити приведення у відповідність законодавства Молдови й України до рішень Суду ЄС.

Запровадження «енергетичного *acquis*» ЄС у правовій системі східних сусідніх країн. Правильне та ефективне запровадження «енергетичного *acquis*» ЄС залежить від двох чинників: конституційного права східних сусідніх країн та позитивної рецепції загальних принципів права ЄС та «енергетичного *acquis*» ЄС виконавчими та судовими органами цих країн.

Конституційні підстави запровадження «енергетичного *acquis*» ЄС в Україні та Молдові. Імплементація та застосування «енергетичного *acquis*» ЄС в рамках правових систем України та Молдови регулюється положеннями їх національного конституційного законодавства. Договір про заснування Енергетичного співтовариства — міжнародний договір, який був належним чином ратифікований Верховною Радою України 15 грудня 2010 р. та парламентом Молдови 31 березня 2010 р., і таким чином став частиною національного законодавства цих країн¹[23; 24]. Згідно з протоколами про приєднання Україна і Молдова «мають всі права, які надаються Договірним Сторонам, і беруть на себе всі зобов'язання, які покладаються на Договірні Сторони Договором та всіма рішеннями та процесуальними актами, прийнятими на виконання Договору з моменту набрання ним чинності»². Конституції України та Молдови передбачають, що в разі виникнення конфлікту між положеннями ДЕНС і нормами

¹ Стаття 9 Конституції України 1996 р. передбачає, що «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України». Стаття 8 Конституції Молдови 1994 р. передбачає, що «Республіка Молдова зобов'язується дотримуватися Статуту Організації Об'єднаних Націй і договорів, однією зі сторін яких вона є, будувати свої відносини з іншими державами на загальноновизначених принципах і нормах міжнародного права. Набранню чинності міжнародним договором, що містить положення, які суперечать Конституції, повинен передувати перегляд Конституції».

² Стаття 1 (2) ДЕНС.

національного законодавства (за виключенням національних Конституцій), мають вищу юридичну силу положення ДЕНС.

Проте вчені підкреслюють, що існують деякі складнощі при застосуванні міжнародного права в рамках правових систем східних сусідніх країн. Основною перешкодою є відмова судових органів цих країн застосовувати і ефективно запроваджувати джерела міжнародного права у власних рішеннях [25–27]. Наприклад, українські суди посилаються переважно на міжнародні угоди, належним чином підписані і ратифіковані Верховною Радою, та які підлягають виконанню в правовій системі України. Навіть у таких випадках не гарантується правильне застосування міжнародних угод. Це відбувається тому, що найважливішою умовою застосування норм міжнародного права в українських судах є правильне розуміння міжнародних конвенцій національними судами.

Договір про заснування Енергетичного співтовариства і відповідні положення «енергетичного *acquis*» ЄС є порівняно новими для правових систем України і Молдови. Без сумніву, ДЕНС — це належним чином ратифікована міжнародна угода, яка є частиною правових систем України і Молдови та має вищу юридичну над нормами національного законодавства за виключенням положень Конституцій України і Молдови. Проте для належного застосування юридично обов'язкових рішень органів ЄС вимагається прийняття додаткового національного закону або рішення відповідного Конституційного Суду для уникнення можливих конфліктів із положеннями Конституцій України і Молдови. Більше того, судді в Україні та Молдові повинні усвідомлювати сферу дії та правовий характер ДЕНС та «енергетичного *acquis*» ЄС та їх вплив на національні правові системи для правильного їх застосування у своїх рішеннях. Нині практика застосування ДЕНС і відповідних положень «енергетичного *acquis*» ЄС суддями в Україні та Молдові дуже невелика. Одне з перших посилань на положення «енергетичного *acquis*» ЄС було зроблено в Ухвалі Донецького апеляційного адміністративного суду України від 1 листопада 2011 р.¹ У цій Ухвалі Донецький апеляційний адміністративний суд України визнав ДЕНС частиною правової системи України і підтвердив зобов'язання України імплементувати положення Директиви 2001/80 про обмеження викидів речовин від крупних установок спалювання, що забруднюють повітря.

Невелика практика у застосуванні і посиланні на положення ДЕНС і «енергетичного *acquis*» ЄС може пояснюватись деякими соціо-правовими факторами. Серед них: необізнаність суддів в Україні та Молдові з положеннями ДЕНС та правопорядком ЄС, а також відсутність скарг до інститутів ЄС з боку громадян України та Молдови, які ґрунтуються на положеннях ДЕНС і «енергетичного *acquis*» ЄС.

Застосування «енергетичного *acquis*» ЄС судовими органами України і Молдови. «Енергетичне *acquis*» ЄС може застосовуватись судовими органами України як частина «секторального *acquis*» ЄС. Потрібно виділити деякі правові та політичні засади такого застосування. По-перше, м'які зобов'язання із застосування

¹ Ухвала Донецького апеляційного адміністративного суду від 1 листопада 2011 р. №2а/0570/12506/2011.

«секторального *acquis*» ЄС впливають із зобов'язань України і Молдови згідно з Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС (далі — УПС) [28; 29]. Шляхом підписання і подальшої ратифікації УПС Україна і Молдова прийняли на себе м'які зобов'язання «сприяти поступовому приведенню законодавства у відповідність із положеннями права Співтовариства»¹. Проте, це положення не стосується сфери енергетики. Натомість УПС містить положення стосовно співпраці у сфері енергії, захисту навколишнього середовища, атомної енергії, а також принципи ринкової економіки та Європейської енергетичної хартії². На жаль, такі положення УПС не мають юридично обов'язкової дії і, відповідно, не покладають юридичних обов'язків застосовувати положення «енергетичного *acquis*» ЄС на судові органи України і Молдови.

По-друге, існують зовнішні та внутрішні політичні фактори, які змушують судові органи України та Молдови застосовувати добровільно «секторальне *acquis*» ЄС. Судові органи Молдови та України підтверджують зобов'язання Молдови і України брати активну участь у ЄПС та СхП, що вимагає від цих держав привести законодавство у відповідність із правом ЄС. Водночас судові органи України і Молдови враховують положення національного законодавства стосовно поступової апроксимації національного законодавства до «*acquis*» ЄС. Наприклад, метою Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [30] є «узгодження українського законодавства з *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, встановлених ЄС для країн, які прагнуть приєднатись до ЄС». Іншими словами, Україна добровільно погодилась імплементувати «*acquis*» ЄС без будь-якої перспективи повного членства в ЄС. Треба зазначити, що ЄС ніколи не вказував на те, що добровільна гармонізація українського законодавства приведе до визнання прагнення України приєднатися до ЄС. Проте, в багатьох офіційних документах та заявах уряд України вважав і продовжує вважати добровільну гармонізацію національного законодавства з правом ЄС та поступове прийняття «*acquis*» ЄС основним фактором, який прискорить інтеграцію України до ЄС. Рішення уряду Молдови «Про апроксимацію законодавства Республіки Молдова із законодавством Співтовариства» не містить таких амбіційних цілей, як Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». У Рішенні уряду Молдови не згадується «*acquis communautaire*» як кінцева мета апроксимації і передбачається, що «апроксимація національного законодавства із законодавством Співтовариства — тривалий процес, спрямований на забезпечення поєднання внутрішніх правових актів із законодавством Співтовариства шляхом трансформації, доповнення, або розширення національних правових актів і гармонізації їх із вимогами законодавства Співтовариства, яке, таким чином, стає частиною національного законодавства».

Зовнішні фактори, які змушують суддів України та Молдови застосовувати «*acquis*» ЄС, передбачають існування внутрішніх соціо-правових чинників. Од-

¹ Стаття 50 УПС ЄС — Молдова і ст. 51 УПС ЄС — Україна.

² Статті 61-63 УПС ЄС — Україна і статті 61-62 УПС ЄС — Молдова.

ним із них є те, що УПС (це стосується і ДЕНС) розглядається деякими суддями не тільки як зобов'язуюча міжнародна угода, а як документ, який має суттєве значення для правової системи України і Молдови у світлі євроінтеграційної політики цих країн. Наприклад, деякі українські судді вважають, що добровільне застосування «*acquis*» ЄС — основна передумова демократичних перетворень в українському суспільстві з урахуванням найкращого міжнародного та європейського досвіду. У випадку конфлікту між положеннями УПС і нормами національного права українські суди визнають вищу юридичну силу та пряму дію УПС. Значення зобов'язань України зі зближення національного законодавства з правом ЄС та наслідки цього процесу для правової системи України були визнані в деяких рішеннях судів України. Наприклад, у справах стосовно відповідальності держави перед особою українські адміністративні суди запровадили поняття юридичної визначеності, раніше невідоме правовій системі України. Наприклад, у справі № 5/503 Окружний адміністративний суд м. Києва запозичив принцип юридичної визначеності, закріплений у практиці Суду ЄС¹.

Незважаючи на позитивні тенденції з європеїзації судової системи України та Молдови, потрібно враховувати проблеми ефективного застосування «*acquis*» ЄС, які існують в Україні та Молдові. Більшість суддів у східних сусідніх країнах зазвичай невірно інформовані про матеріальні та процесуальні положення стосовно правильного застосування норм міжнародного права у випадках конфлікту з положеннями національного права. Проте ці проблеми можна поступово вирішити з допомогою технічної і фінансової допомоги ЄС.

Застосування та імплементація «енергетичного *acquis*» ЄС урядами та адміністративними органами Молдови і України. Ефективна імплементація «енергетичного *acquis*» ЄС — важлива передумова майбутньої інтеграції до енергетичного ринку ЄС та укладення угоди про асоціацію між ЄС та східними сусідніми країнами. Відразу ж після приєднання до ЕнС Молдова і Україна ухвалили плани дій для своєчасної імплементації «енергетичного *acquis*» ЄС, в яких відтворюється весь обсяг «енергетичного *acquis*» ЄС. У планах дій для своєчасної імплементації «енергетичного *acquis*» ЄС визначаються відповідальні міністерства та органи для завершення імплементації «енергетичного *acquis*» ЄС у строки, встановлені в протоколах про приєднання до ЕнС. Проте потрібно вказати, що плани дій не мають обов'язкової юридичної дії та передбачають прийняття тільки загальних дій на рівні міністерств і державних органів та не встановлюють юридичну відповідальність урядів Молдови та України за порушення строків імплементації «енергетичного *acquis*» ЄС в національних правових системах.

Україною були прийняті ефективні заходи з імплементації «енергетичного *acquis*» ЄС. У 2011 р. Верховна Рада України прийняла декілька законів із метою

¹ «Як свідчить позиція Суду ЄС у справі *Yvonne van Duyn v. Home Office (Case 41/74 Yvonne van Duyn v. Home Office)* принцип юридичної визначеності означає, що зацікавлені особи повинні мати змогу покладатися на зобов'язання, взяті державою, навіть якщо такі зобов'язання містяться у законодавчому акті, який загалом не має автоматичної прямої дії». Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва № 5/503 від 24 листопада 2008 р.

імплементції обов'язкових положень «енергетичного *acquis*» ЄС, визначених у Протоколі про приєднання до ЕнС. Таким чином, імплементція «енергетичного *acquis*» ЄС у національне законодавство України була проведена у сфері електроенергії (підвищення відповідальності постачальників електроенергії та споживачів у випадку порушення постачання) [31–33]; та встановлення податкових стимулів для підвищення ефективності використання енергії та запровадження альтернативних джерел енергії в Україні.

Проте, на думку фахівців, надходження іноземних інвестицій в енергетичний сектор України затримується через корупцію, ускладнення при виділенні земельних наділів та нерозвиненість сектору послуг із постачання енергії [34].

Щорічні доповіді ЕнС стосовно імплементції *acquis* згідно з ДЕНС містять повний аналіз досягнень договірних сторін у запровадженні «енергетичного *acquis*» ЄС [35]. Згідно з останніми доповідями, східні сусідні країни досягли певних успіхів у своєчасній імплементції положень «енергетичного *acquis*» ЄС. Україна та Молдова досягли значного успіху в імплементції *acquis* у сфері електроенергії, газопостачання та використання енергії відновлюваних джерел. Багато ще потрібно зробити для імплементції *acquis* у сфері нафтодобування, конкуренції, навколишнього середовища та ефективного використання енергії. Є дві можливі причини таких незначних досягнень східних сусідніх країн в імплементції «енергетичного *acquis*» ЄС. По-перше, східні сусідні країни не готові нести серйозні витрати на забезпечення імплементції «енергетичного *acquis*» ЄС (особливо в галузі використання енергії відновлюваних джерел та забезпечення ефективного використання енергії). Лібералізація національних ринків електроенергії, газу та нафти привела до виникнення політичних конфліктів із Росією — головним постачальником енергії до більшості східних сусідніх країн. У більшості випадків запровадження нових енергетичних стандартів ЄС покладає відчутний фінансовий тягар на східні сусідні країни. По-друге, східні сусідні країни вимушені реформувати свої інституційні структури для кращого та більш ефективного застосування «енергетичного *acquis*» ЄС в рамках їх національних правових систем. Ще одна проблема, з якою стикаються східні сусідні країни, — це здатність їхніх виконавчих та судових органів виконувати рішення спільних інститутів та органів із вирішення спорів ЕнС і дотримуватися динамічного *acquis* у сфері енергії.

Урядові установи та адміністративні органи України і Молдови також беруть участь у процесі імплементції та застосування «енергетичного *acquis*» ЄС шляхом виконання планів дій для своєчасної імплементції «енергетичного *acquis*» ЄС та національних програм інтеграції до ЄС у правових системах цих країн. У першому випадку уряди України та Молдови уповноважують міністерства та адміністративні органи приймати заходи для забезпечення своєчасної імплементції «енергетичного *acquis*» ЄС, як це передбачено в ДЕНС. У другому випадку уряди України та Молдови зобов'язують національні адміністративні органи сприяти досягненню цілей, закріплених у національній програмі інтеграції до ЄС. Наприклад, Кабінет Міністрів України щороку ухвалює План дій стосовно адаптації, який містить повний перелік організаційних та законодавчих заходів, які мають бути прийняті та запроваджені протягом календарного року. Річний

План дій особливу увагу звертає на співпрацю з міжнародними організаціями та на запровадження міжнародних конвенцій для досягнення цілей національної Програми інтеграції до ЄС. Відповідно до Плану дій, затвердженого Кабінетом Міністрів, всі міністерства та адміністративні органи, які беруть участь у процесі інтеграції України в ЄС, ухвалюють власні плани дій з адаптації, які в певній частині стосуються «енергетичного *acquis*» ЄС. Більше того, урядові установи і адміністративні органи України та Молдови є головними бенефіціаріями технічної допомоги, яка надається ЄС в рамках фінансового інструменту ЄПС. Це дає можливість урядовим установам і адміністративним органам України та Молдови брати участь у навчальних та підготовчих заходах із застосування секторального *acquis* ЄС. Проте не існує підтверджень застосування положень «енергетичного *acquis*» ЄС адміністративними органами України та Молдови у відносинах з урядом та громадянами. «Енергетичне *acquis*» ЄС може краще застосовуватись урядовими установами і адміністративними органами у двох випадках. У першому випадку, практика національних судів стосовно юридичної сили ДЕНС та «енергетичного *acquis*» ЄС у правових системах України та Молдови може суттєво підвищити ефективність застосування «енергетичного *acquis*» ЄС. У другому випадку, подання скарг громадян України та Молдови до ЄнС відповідно до процедури вирішення спорів змусить урядові установи і адміністративні органи України та Молдови брати до уваги «існуюче» та «динамічне» «енергетичне *acquis*» ЄС у власній правозастосувальній діяльності.

Застосування та імплементація «енергетичного *acquis*» ЄС у майбутніх угодах про асоціацію між ЄС та Україною і ЄС та Молдовою. Можливості ефективної імплементації та застосування «енергетичного *acquis*» ЄС у східних сусідніх країнах значно зростають у випадку укладення угоди про асоціацію між цими країнами та ЄС. Угоди про асоціацію між ЄС та третіми країнами є одним із найпоширеніших проявів зовнішньої політики ЄС. Зокрема, це стосується країн — учасниць СхП, які або вже розпочали переговори про укладення угоди про асоціацію, або розпочнуть у найближчому майбутньому. Нове покоління угод про асоціацію між ЄС та східними сусідами ЄС замінить застарілі УПС, які були укладені у 1994—1998 роках. Перша східна сусідня країна, яка розпочала переговори про укладення угоди про асоціацію, була Україна. Переговори було розпочато у вересні 1998 р. та успішно завершено в грудні 2011 р. Парафування Угоди про асоціацію (далі — УПА) та поглиблену зону вільної торгівлі між ЄС і Україною відбулося 30 березня 2012 р. Проте підписання і подальша ратифікація УПА затримується у зв'язку з недотриманням демократичних свобод (свобода ЗМІ, свобода об'єднань) і незалежності судової системи в Україні [36]. Переговори про укладення УПА між ЄС та Молдовою розпочато 12 січня 2010 р., і сторони досягли значних успіхів для парафування цієї угоди.

Угода про асоціацію належать до групи зовнішніх угод ЄС, укладених відповідно до «змішаної зовнішньої компетенції» ЄС (тобто разом з усіма державами — членами ЄС), та укладаються відповідно до ст. 217 ДФЄС, в якій зазначено, що: «Союз може укладати з однією чи кількома третіми країнами чи міжнародними організаціями угоди про створення асоціації, яка характеризується взаємними правами та обов'язками, спільними діями і особливими процедурами».

Один із основних керівних принципів укладення угод про асоціацію закріплений у рішенні Суду ЄС у справі *Demirel*, в якому Суд ЄС зазначив, що угода про асоціацію передбачає «формування особливих відносин між країною-не членом, яка зобов'язана, принаймні в певних межах, брати участь у системі [Союзу]» [37]. Таким чином, можна визначити декілька ознак, які стосуються угод про асоціацію, закріплених у праві ЄС: 1) взаємні права та обов'язки; 2) спільні дії та спеціальні процедури; 3) особливі відносини між ЄС та третьою країною; 4) участь третьої країни у системі ЄС. Деякі ознаки угоди про асоціацію роблять такі двосторонні договірні відносини особливо вигідними для третьої країни. Це передбачає: взаємні права та обов'язки, можливість набуття повноправного членства в ЄС. Якщо перша ознака є ключовою для асоціації між ЄС і третьою країною, то друга означає те, що підписання угоди про асоціацію не передбачає автоматичного набуття членства третьою країною в ЄС. Право ЄС регулює порядок становлення відносин асоціації з ЄС та набуття повноправного членства ЄС як два різних процеси, хоча більшість держав — членів ЄС перед набуттям повноправного членства в ЄС уклали угоди про асоціацію з ЄС.

Майбутнє покоління УПА між ЄС та країнами — учасницями СхП переслідуватиме особливі цілі, які впливають із характеру політики СхП. З одного боку, УПА між ЄС та країнами — учасницями СхП містять цілі, характерні для більшості УПА з ЄС (тісна політична та економічна співпраця, формування зони вільної торгівлі, подальше зближення національного законодавства з законодавством ЄС). З іншого боку, УПА між ЄС та країнами — учасницями СхП характеризуються низкою особливих цілей, спрямованих на функціонування демократичного суспільства, формування поглибленої зони вільної торгівлі, встановлення безвізового режиму, транскордонну та регіональну співпрацю тощо. Формування поглибленої зони вільної торгівлі передбачає зближення національного права країн — учасниць СхП з *acquis* ЄС.

Таким чином, підписання УПА з ЄС вимагатиме проведення серйозних внутрішніх реформ в східних сусідніх країнах. По-перше, майбутні УПА служитимуть зразком майбутніх політичних та економічних реформ у країнах — учасницях СхП. Зобов'язання запровадити спільні демократичні цінності вимагатиме постійного контролю з боку інститутів ЄС. Отже, на нашу думку, це запобігатиме порушенню демократії в східних сусідніх країнах. Формування поглибленої зони вільної торгівлі відкриє нові ринки для товарів із цих країн у межах внутрішнього ринку ЄС і сприятиме внутрішній конкуренції між країнами — учасницями СхП. Нові спільні інститути, створені в рамках УПА, сприятимуть зближенню законодавства країн — учасниць СхП з правом ЄС шляхом прийняття юридично обов'язкових рішень. Важливим є те, що східні сусідні країни скористаються перевагами взаємності, передбаченої УПА з ЄС, і забезпечать доступ своїх громадян до свобод внутрішнього ринку ЄС і безвізового режиму з ЄС. Принцип взаємності надасть східним сусіднім країнам можливість неформально брати участь у процесі прийняття рішень в ЄС.

Процес ефективної імплементації угод про асоціацію відбувається зі значними труднощами для України та Молдови. Ці країни мають відповідати спільним

демократичним та економічним цінностям ЄС та забезпечити належне функціонування поглибленої зони вільної торгівлі. Цього можна досягти тільки шляхом побудови конкурентної ринкової економіки та запровадження міжнародних правових стандартів та стандартів ЄС. Подібно до ДЕНС Україна і Молдова нестимуть зобов'язання за рішеннями органів із вирішення спорів, створених відповідно до угод про асоціацію. Згідно з поширеною практикою укладення зовнішніх угод ЄС будь-які майбутні угоди про асоціацію з країнами — учасниками СхП можуть містити так звані «еволюційні» та «обумовлені» положення. Це положення зовнішніх угод ЄС, які встановлюють особливі цілі (наприклад, надання безвізового режиму, статусу країни — кандидата на приєднання до ЄС), досягнення яких залежить від певних дій сторони угоди (таких як усунення торговельних бар'єрів та антиконкурентної практики) або ефективного функціонування стандартів демократії та ринкової економіки (таких як вільні та справедливі вибори і подолання корупції).

Майбутні угоди про асоціацію між ЄС та східними сусідніми країнами сприятимуть ефективній імплементації і застосуванню «енергетичного *acquis*» ЄС східними сусідніми країнами. Наприклад, майбутні «еволюційні» і «обумовлені» положення угод про асоціацію можуть покласти на східні сусідні країни зобов'язання виконувати обов'язки згідно з ДЕНС (застосовувати основоположні принципи права ЄС та «енергетичного *acquis*» ЄС). Крім того, набрання чинності угодами про асоціацію та їх подальший вплив на правові системи східних сусідніх країн сприятиме рецепції і застосуванню «енергетичного *acquis*» ЄС судовими і виконавчими органами України і ЄС. Іншими словами, судді України і Молдови застосовуватимуть не тільки «існуюче» «енергетичне *acquis*» ЄС, але також «динамічне *acquis*» ЄС і рішення Суду ЄС з огляду на політичні та економічні цілі інтеграції.

«Енергетичне *acquis*» ЄС повинно і буде застосовуватися в рамках правових систем східних сусідніх країн. Зростання значення енергетичної політики ЄС суттєво вплинуло на відносини ЄС із сусідніми країнами. Зовнішній вимір енергетичної політики ЄС заохочує східні сусідні країни приєднуватись до «енергетичного *acquis*» ЄС та інституційної і правової структури ЕнС. Україна і Молдова першими серед цих країн приєдналися до ЕнС і таким чином взяли на себе зобов'язання згідно з «енергетичним *acquis*» ЄС, закріпленим у ДЕНС. Договір про заснування Енергетичного співтовариства містить багато правових ускладнень щодо застосування «енергетичного *acquis*» ЄС в правових системах України та Молдови. Окрім правових зобов'язань імплементувати «енергетичне *acquis*», ЄС ДЕНС покладає на Україну і Молдову обов'язок дотримуватись основоположних принципів права ЄС, виконувати рішення спільних інститутів ЕнС та органів із вирішення спорів ЕнС.

Приєднання України і Молдови до ЕнС передбачає багато змін для правових систем цих країн. Судові і виконавчі органи України та Молдови будуть вимушені імплементувати та застосовувати не тільки «енергетичне *acquis*» ЄС, визначене на момент підписання протоколів про приєднання до ЕнС, але також основоположні принципи права ЄС, «динамічне енергетичне *acquis*» ЄС та рішення інститутів ЕнС. Встановлення відносин асоціації між ЄС і Україною, ЄС

та Молдовою може значно підвищити ефективність імплементації застосування існуючого і динамічного «енергетичного *acquis*» ЄС у цих країнах.

Просування «енергетичного *acquis*» ЄС в східних сусідніх країнах через ЕнС дає змогу зробити декілька висновків стосовно зовнішньої політики ЄС на сході. По-перше, європеїзація східних сусідніх країн залежить від багатьох обставин. Успіх європеїзації залежить не тільки від прийняття відповідних норм права третіми країнами, але також і від запровадження спільних демократичних цінностей, застосування фундаментальних принципів права ЄС і «динамічного *acquis*» ЄС. Європейський Союз має використати всі внутрішні і зовнішні засоби для застосування європейських правових стандартів та спільних демократичних цінностей судовими та адміністративними органами і урядами третіх країн. Громадяни третіх країн мають знати свої права, передбачені в зовнішніх угодах ЄС, таких як угоди про асоціацію і ДЕНС. По-друге, просування «секторального *acquis*» ЄС через ЕнС є своєчасним і важливим заходом для застосування «секторального *acquis*» ЄС за межами ЄС. Дійсно, досвід ЕнС може бути успішно використаний в інших зовнішніх проектах ЄС, таких як нові співтовариства у сфері повітряного та наземного транспорту, навколишнього середовища, освіти. Питання прямої дії положень установчих договорів таких співтовариств, процедур вирішення спорів, застосування «динамічного секторального *acquis*» ЄС можна розглядати на прикладі ЕнС.

Хоча новий правопорядок ЕнС викликає багато політичних та правових ускладнень для ЄС і третіх країн, та, без сумніву, ЕнС буде прикладом залучення третіх країн до функціонування європейського правового простору.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Cremona M.* The Union as a global actor: Roles, models and identity // *Common Market Law Review*. — 2004. — № 41. — P. 553–573.
2. *Bendiek A., Kramer H.* The EU as a «Strategic» International Actor: Substantial and Analytical Ambiguities // *European Foreign Affairs Review*. — 2010. — № 15. — P. 453–474.
3. *Leino P., Petrov R.* Between «Common Values» and Competing Universals; The Promotion of the EU's Common Values through the European Neighbourhood Policy // *European Law Journal*. — 2009. — № 15. — P. 654–671.
4. *Prange-Gstöhl H.* Enlarging the EU's internal energy market: Why would third countries accept EU rule export? // *Energy Policy*. — 2009. — № 39.
5. *Democratization and the European Union* / ed. by L. Morlino, W. Sadurski. — Routledge Press, 2010.
6. *Olsen J.* The Many Faces of Europeanisation // *Journal of Common Market Studies*. — 2002. — № 40 (5). — P. 921–952.
7. *Radaelli C.* Europeanisation: Solution or Problem? // *EIoP*. — 2004. — № 8 (16).
8. *Petrov R.* Exporting the *acquis communautaire* into the legal systems of third countries // *European Foreign Affairs Review*. — 2008. — № 13. — P. 33–52.
9. *Padgett S.* Energy Co-operation in the Wider Europe: Institutionalizing Interdependence // *Journal of Common Market Studies*. — 2011. — № 49. — P. 1065–1087.
10. *Karova R.* Rationale Behind the Establishment of the Energy Community // *EUI LAW Working Papers*. — 2010. — № 14.

11. *Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union* // Official Journal of the European Union. — C115. — P. 47–199.
12. *Communication of the European Commission «Energy 2020: A Strategy for competitive, sustainable and secure energy»* (COM (2010) 639 final) [Електронний ресурс] // Сайт «eur-lex.europa.eu». — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0639:EN:HTML:NOT>
13. *Communication of the European Commission «On Security of Energy Supply and international cooperation — “The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders”»* (COM (2011) 539 final) [Електронний ресурс] // Сайт «eur-lex.europa.eu». — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0539:FIN:ES:PDF>
14. Закон України від 15 грудня 2010 р. № 2787-VI «Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2787-17>
15. *Joined Cases C-36-37/97 Hilmar Kellinghusen v. Amtfür Land-und Wasserwirtschaft Kiel and Ernst-Detlef Ketelsen v. Amtfür Land-und Wasserwirtschaft Husum* // European Court reports. — 1998. — I-6337.
16. *Case C-213/89 R v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* // European Court reports. — 1990. — I-2433.
17. *Case 5/67 Beus v. Hauptzollamt München* // European Court reports. — 1968. — 83.
18. *Petrov R. Exporting the Acquis Communautaire into the Legal Systems of Third Countries* // European Foreign Affairs Review. — 2008. — № 13. — P. 33–52.
19. *Petrov R. The dynamic nature of the acquis communautaire in EU external relations* // European Review of Public Law. — 2006. — № 18 (2). — P. 741–771.
20. *Breitenmoser S. Sectoral Agreements between the EC and Switzerland: Contents and Context* // Common Market Law Review. — 2003. — № 40. — P. 1137–1186.
21. *Maiani F. Legal Europeanization as Legal Transformation: Some Insights from Swiss «Outer Europe»* // EUI Working Papers MWP. — 2008. — № 32.
22. *Schwok R. Switzerland — European Union. An Impossible Membership?* — P.I.E.: Peter Lang Publisher, 2009.
23. *Constitution of Ukraine* [Електронний ресурс] // Сайт «gska2.rada.gov.ua». — Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/site/const_eng/constitution_eng.htm
24. *Constitution of the Republic of Moldova* [Електронний ресурс] // Сайт «onfinder.richmond.edu». — Режим доступу : <http://confinder.richmond.edu/admin/docs/moldova3.pdf>
25. *Petrov R., Kalinichenko P. The Europeanization of Third Country Judiciaries through the Application of the EU Acquis: The Cases of Russia and Ukraine* // International & Comparative Law Quarterly. — 2011. — № 60. — P. 325–353.
26. *Wilkinson D. Interpreting Ukrainian legislation in light of international law and jurisprudence* [Електронний ресурс] // Сайт «www.library.ukma.kiev.ua». — Режим доступу : http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV22_2003_suspil/11_vilkinson_d.pdf
27. *Burd G. High Commercial Court tramples international agreements* [Електронний ресурс] // Сайт «www.kyivpost.com». — Режим доступу : http://www.kyivpost.com/opinion/op_ed/28483
28. *EC-Ukraine PCA, entered in force 1 March 1998* // Official Journal. — 1998. — L 49.
29. *EC-Moldova PCA, entered in force 1 July 1999* // Official Journal. — 1998. — L 181.
30. Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [Елек-

- тронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
31. Закон України від 15 березня 2011 р. №3134-VI «Про електроенергетику» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/575/97-вр>
 32. Закон України від 3 червня 2011 р. №3486-VI «Про внесення змін до Закону України “Про електроенергетику” щодо гарантування зобов’язань держави щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3486-17>
 33. Закон України від 6 жовтня 2011 р. №3830-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3830-17>
 34. *Rachkevych M.* Powering Up Ukraine [Електронний ресурс] // Сайт «www.kyivpost.com». — Режим доступу : http://www.kyivpost.com/news/business/bus_focus/detail/109141/print/
 35. *Annual report of the EnC on the implementation of the acquis under the TEnC in 2011* [Електронний ресурс] // Сайт «www.energy-community.org». — Режим доступу : http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Implementation
 36. *Join Statement of the EU—Ukraine Summit in Kyiv on 19 December 2011* [Електронний ресурс] // Сайт «www.consilium.europa.eu». — Режим доступу : http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/127064.pdf
 37. *Case 12/86 Demirel v StadtSchwäbischGüdn* // *European Court reports.* — 1987. — 3719.

Петров Р. А. Енергетичне співтовариство як провідник «енергетичного *acquis*» Європейського Союзу для східних сусідніх країн

Анотація. Стаття присвячена зовнішньому виміру енергетичної політики Європейського Союзу, визначенню меж запровадження «енергетичного *acquis*» ЄС в рамках Енергетичного співтовариства та застосування «енергетичного *acquis*» ЄС у східних сусідніх країнах; встановленню порядку застосування основних принципів права ЄС східними сусідніми країнами та зобов’язань цих країн дотримуватись «динамічного енергетичного *acquis*» ЄС й рішень інститутів і органів із вирішення спорів, які діють у рамках Енергетичного співтовариства. Розглянуто порядок запровадження «енергетичного *acquis*» ЄС у правових системах східних сусідніх країн, зокрема його запровадження та застосування урядами, адміністративними та судовими органами цих країн, а також можливість застосування та імплементації «енергетичного *acquis*» ЄС у майбутніх угодах про асоціацію між ЄС та Україною, ЄС та Молдовою.

Ключові слова: Енергетичне співтовариство, «енергетичне *acquis*» ЄС, східні сусідні країни, «динамічне енергетичне *acquis*» ЄС, імплементація, «секторальне *acquis*» ЄС, угоди про асоціацію.

Петров Р. А. Энергетическое сообщество как проводник «энергетического *acquis*» Европейского Союза для восточных соседних стран

Аннотация. Статья посвящена внешнему измерению энергетической политики Европейского Союза, определению границ введения «энергетического *acquis*» ЕС в рамках Энергетического сообщества и применению «энергетического *acquis*» ЕС в восточных соседних странах; установлению порядка применения основных принципов ЕС восточными соседними странами и обязательств этих стран соблюдать

«динамическое энергетическое *acquis*» ЕС, а также решениям институтов и органов по разрешению споров, которые действуют в рамках Энергетического сообщества. Рассмотрен порядок введения «энергетического *acquis*» ЕС в правовых системах восточных соседних стран, в частности его внедрение и применение правительствами, административными и судебными органами этих стран, а также возможность применения и реализации «энергетического *acquis*» ЕС в будущих соглашениях об ассоциации между ЕС и Украиной, ЕС и Молдовой.

Ключевые слова: Энергетическое сообщество, «энергетическое *acquis*» ЕС, восточные соседние страны, «динамическое энергетическое *acquis*» ЕС, имплементация, «секторальное *acquis*» ЕС, соглашения об ассоциации.

Petrov R. Energy Community as a Promoter of the European Union's «Energy Acquis» to its Neighbourhood

Annotation. Article is devoted to the external dimension of EU energy policy, defining the limits of implementation of EU «energy *acquis*» in the framework of the Energy Community and application of EU «energy *acquis*» through the EU's eastern neighboring countries, the application of fundamental EU principles by the EU's eastern neighboring countries and commitment of these countries to comply with EU «dynamic energy *acquis*» and decisions of institutions and dispute settlement institutes of the Energy Community. The order of implementation of EU «energy *acquis*» in the EU's eastern neighboring countries, in particular its implementation and application by governments, administrative and judicial authorities of these countries, as well as the applicability and implementation of EU «energy *acquis*» through Association Agreement between the EU and Ukraine, the EU and Moldova was considered.

Key words: Energy Community, EU «energy *acquis*», EU's eastern neighboring countries, EU «dynamic energy *acquis*», implementation, EU «sectoral *acquis*», Association Agreement.